

Миколенко Інна Григорівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та міжнародних
економічних відносин,
Полтавський державний аграрний університет

Mykolenko Inna H., Doctor of Sciences in Economics,
Associate Professor, Professor of the Department of
Economics and International Economic Developments,
Poltava State Agrarian University
<https://orcid.org/0000-0003-3800-6136>

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ **INSTITUTIONAL MECHANISM FOR ENSURING ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES**

Миколенко І. Г. Інституціональний механізм
забезпечення економічної безпеки підприємств.
*Український журнал прикладної економіки та
техніки.* 2025. Том 10. № 1. С. 12 – 16.

Mykolenko I. Institutional mechanism for
ensuring economic security of enterprises. *Ukrainian
journal of applied economics and technology.*
2025. Volume 10. № 1, pp. 12 – 16.

Статтю присвячено питанням забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Мета статті полягає в розробці інституціонального механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. У статті розглянуто ключові аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах високої динамічних змін зовнішнього середовища. Визначено, що економічна безпека – це багатоаспектна система, яка охоплює фінансову, інформаційну, кадрову, технологічну, правову, екологічну, ринкову та інвестиційну складові діяльності підприємства. Проаналізовано взаємодію складових та їх роль у забезпеченні стабільності, конкурентоспроможності та захисту підприємства. В дослідженні обґрунтовано значення фінансової безпеки як основи стійкого розвитку підприємства, яка забезпечує збалансованість доходів і витрат, ефективне управління капіталом та мінімізацію фінансових ризиків. Виявлено важливість інформаційної безпеки, що сприяє захисту комерційної інформації, моніторингу кіберзагроз та підтриманню конфіденційності даних. Виявлено значення кадрової безпеки, що передбачає розвиток людського капіталу, підвищення мотивації персоналу та мінімізацію внутрішніх конфліктів. Проаналізовано технологічну безпеку, що забезпечує модернізацію виробничих процесів, захист інтелектуальної власності та впровадження інноваційних технологій. Визначено правову безпеку як інструмент уникнення юридичних ризиків та забезпечення відповідності законодавчим вимогам. Розкрито сутність екологічної безпеки в умовах переходу до сталого розвитку, зокрема впровадження енергоефективних рішень та зменшення впливу на навколишнє середовище. У статті запропоновано інституціональний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства, який ґрунтується на інтеграції та гармонізації регуляторного, організаційного, ресурсного та ринкового компонентів інституціонального забезпечення. Визначено, що регуляторний компонент забезпечує правову стабільність, організаційний – створення ефективних управлінських структур, ресурсний – оптимальне управління ресурсами, а ринковий – підвищення конкурентоспроможності та адаптацію до змін ринкового середовища. Комплексний підхід передбачає взаємодію інституціональних компонентів із ключовими складовими економічної безпеки: фінансовою, інформаційною, екологічною, кадровою, правовою, технологічною, інвестиційною та ринковою. Використання обґрунтованого механізму дозволяє підприємству мінімізувати ризики, адаптуватися до зовнішніх викликів, використовувати нові можливості для зростання та забезпечити стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, механізм забезпечення економічної безпеки підприємства, інституціональні компоненти, інституціональний механізм, ризики, загрози.

The article is devoted to ensuring enterprises' economic security in the context of an unstable external environment. The purpose of the article is to develop an institutional mechanism for ensuring the economic security of enterprises. The study examines the key aspects of ensuring enterprises' economic security under highly dynamic external changes. It is determined that economic security is a multifaceted system encompassing financial, informational, human resource, technological, legal, environmental, market, and investment components of enterprise operations. These components' interaction and role in ensuring enterprises' stability, competitiveness, and protection are analyzed. The study substantiates the importance of financial security as the foundation for sustainable enterprise development, which ensures the balance of income and expenses, effective capital management, and minimization of financial risks. The importance of information security is highlighted, focusing on protecting commercial information, monitoring cyber threats, and maintaining data confidentiality. The significance of human resource security is emphasized, including the development of human capital, enhancement of employee motivation, and minimization of internal conflicts. Technological security is analyzed as a factor ensuring the modernization of production processes, protection of intellectual property, and implementation of innovative technologies. Legal security is a tool for avoiding legal risks and ensuring compliance with legislative requirements. The essence of environmental security is revealed in transitioning to sustainable development, mainly through implementing energy-efficient solutions and reducing environmental impact. The article proposes an institutional mechanism for ensuring the economic security of enterprises, which is based on integrating and harmonizing regulatory, organizational, resource, and market components of institutional support. It is determined that the regulatory component ensures legal stability, the organizational component establishes effective management structures, the resource component optimizes resource management, and the market component enhances competitiveness and adaptation to market changes. The comprehensive approach involves the interaction of institutional components with the key aspects of

Вступ

Сучасний стан економіки характеризується високим ступенем невизначеності, зростанням конкуренції, глобалізаційними викликами та впливом кризових явищ, які можуть поставити під загрозу стабільність господарської діяльності суб'єктів підприємництва. За таких умов забезпечення економічної безпеки стає не лише внутрішнім завданням підприємств, але й об'єктом державного регулювання, що визначає необхідність створення ефективних інституціональних механізмів. Ключова проблема полягає в тому, що існуючі механізми забезпечення економічної безпеки не завжди враховують сучасні виклики, обумовлені швидким розвитком цифрової економіки та посиленою конкурентною боротьбою на ринку. Крім того, інституціональне середовище в Україні характеризується низькою ефективністю правових, адміністративних та економічних інструментів регулювання. Це спричиняє виникнення проблем, пов'язаних з корупцією, нерівним доступом до ресурсів, слабкою системою контролю ризиків та недостатньою координацією дій між різними інституціями. Таким чином, актуальність тематики визначається потребою розробки сучасних інституціональних механізмів, які дозволять підприємствам ефективно адаптуватися до нових викликів, забезпечувати стійкість до ризиків та сприяти їх довгостроковому розвитку в умовах глобалізованого економічного середовища.

Питанням забезпечення економічної безпеки підприємств присвячено велику кількість праць. Такі провідні вчені як Васильців Т. Г. [7], Зайченко В. В. [3], Коваленко С. В. [3], Корчовна М. Р. [2], Пушак Г. І. [1], Ткачук Г. О. [5], Фісуненко, П. А. [6], Хринюк О. С. [2], Чорна О. Ю. [4], Штангрет А. М. [1] та інші, присвятили свої дослідження обґрунтуванню теоретико-методичного базису забезпечення економічної безпеки підприємств при нестабільності зовнішнього середовища.

Незважаючи на широке висвітлення тематики, деякі аспекти не розкриті повною мірою, зокрема в сучасній літературі не представлено загально прийнятого інституціонального механізму забезпечення економічної безпеки, який би охоплював усі сфери функціонування підприємства та дозволяв би йому залишатися стійким у конкурентному середовищі, адаптуватися до зовнішніх змін і досягати своїх стратегічних цілей у довгостроковій перспективі.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в розробці інституціонального механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасні умови роботи підприємств характеризуються високою динамікою змін у зовнішньому середовищі, що вимагає системного підходу до забезпечення їх економічної безпеки. Економічна безпека впливає на всі аспекти діяльності підприємства, визначаючи напрями його подальшого розвитку. Постійні трансформації у господарському житті країни висувають нові виклики перед суб'єктами підприємництва, що робить забезпечення економічної безпеки ключовим завданням для менеджерів. Економічна безпека підприємства – це складна багатогранна категорія, що поєднує аспекти ефективного використання ресурсів, адаптації до ринкових умов та мінімізації впливу негативних чинників. Вона спрямована на забезпечення стабільності, конкурентоспроможності й захисту підприємства в умовах постійних змін зовнішнього середовища. Економічна безпека є невід'ємним елементом стратегічного управління, оскільки сприяє реалізації інтересів підприємства та підтримці його сталого соціального й економічного розвитку [1].

У контексті аналізу інституціональних механізмів забезпечення економічної безпеки підприємства та для глибокого розуміння їх функціонування доцільно дослідити ключові складові економічної безпеки підприємства. Отже, сучасні дослідження [2–6] виділяють такі складові економічної безпеки підприємства (рис. 1).

Економічна безпека підприємства виступає багатофакторною системою, що охоплює усі аспекти його функціонування, забезпечуючи стійкість, захист від загроз та досягнення стратегічних цілей. Вона ґрунтується на взаємопов'язаних складових, кожна з яких виконує унікальну функцію у підтриманні стабільності та конкурентоспроможності підприємства та, у контексті поточного дослідження, кожна складова буде покладена в основу інституціонального механізму її забезпечення.

Отже, фінансова безпека визначає стійкість підприємства до фінансових криз, забезпечує збалансованість доходів і витрат, оптимізацію структури капіталу, управління кредитними ризиками та підтримання ліквідності. Стабільний фінансовий стан дозволяє підприємству своєчасно виконувати зобов'язання перед партнерами, інвесторами, працівниками та забезпечувати умови для стабільного розвитку.

Інформаційна безпека забезпечує захист конфіденційних даних підприємства, їх цілісність та доступність. За сучасних умов цифрової трансформації цей аспект стає критично важливим, оскільки підприємства повинні впроваджувати сучасні системи кіберзахисту, зберігати комерційну таємницю та створювати механізми для моніторингу та попередження загроз в інформаційному просторі.

Кадрова безпека відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності внутрішнього середовища підприємства. Вона передбачає підбір, розвиток і утримання висококваліфікованого персоналу, створення ефективної системи мотивації, підвищення лояльності працівників та мінімізацію ризиків, пов'язаних із конфліктами або саботажем. Успішне управління кадровим потенціалом дозволяє зберігати продуктивність і забезпечувати інноваційний розвиток.

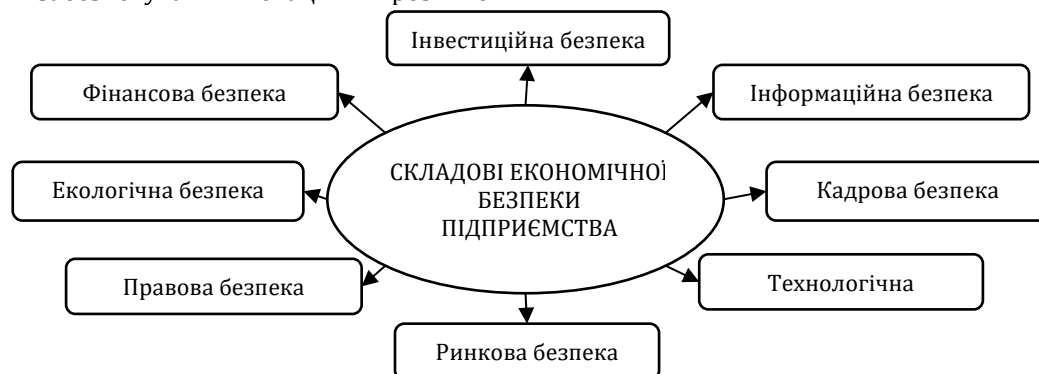

Рис. 1. Ключові складові економічної безпеки підприємства

Джерело: складено автором за [2–6].

Технологічна безпека спрямована на захист виробничих процесів та впровадження інновацій. Вона передбачає оновлення основних засобів підприємства, використання сучасних технологій, попередження технологічних аварій та захист інтелектуальної власності. Забезпечення технологічної безпеки сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства та зниженню витрат.

Правова безпека підприємства забезпечується відповідністю його діяльності законодавству, захистом прав власності, правовою підтримкою угод та контрактів, а також мінімізацією юридичних ризиків. Вона дозволяє уникати санкцій, штрафів та інших наслідків через порушення нормативних вимог.

Екологічна безпека стає все більш актуальною в умовах глобального переходу до сталого розвитку. Вона передбачає дотримання екологічних стандартів, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, впровадження енергоефективних технологій та управління відходами. Зазначена складова сприяє не лише екологічній відповідальності, але й позитивному іміджу підприємства.

Ринкова безпека забезпечує здатність підприємства адаптуватися до змін ринкового середовища. Вона включає аналіз та прогнозування ринкових тенденцій, управління конкурентоспроможністю, розробку маркетингових стратегій та формування стабільної клієнтської бази. Завдяки перерахованим заходам підприємство може ефективно реагувати на виклики конкурентного середовища та використовувати нові ринкові можливості.

Інвестиційна безпека пов'язана із забезпеченням ефективного управління інвестиційними ресурсами. Вона передбачає планування та оцінку інвестиційних проєктів, мінімізацію ризиків при залученні капіталу та забезпечення рентабельності інвестицій. Високий рівень інвестиційної безпеки сприяє розширенню можливостей для розвитку підприємства.

Перераховані складові взаємопов'язані одна з одною та у комплексі формують цілісну систему економічної безпеки підприємства. Недостатній рівень однієї із складових може негативно позначитись на інших. Слабка фінансова безпека може обмежувати технологічний розвиток, недостатня інформаційна безпека – призвести до фінансових втрат. Успішне забезпечення економічної безпеки має враховувати всі аспекти діяльності підприємства, дозволяючи не лише мінімізувати ризики, але й ефективно використовувати нові ринкові можливості.

Як зазначалось раніше, економічна безпека підприємства охоплює здатність підприємства захищати свої економічні інтереси, забезпечувати стабільність фінансових ресурсів, адаптуватися до змін ринкового середовища та протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам. У цьому контексті особливу увагу слід приділити інституціональним механізмам, які є основою для створення ефективної системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

У широкому розумінні інституціональні механізми – це сукупність формальних і неформальних правил, норм, інструментів, організацій та процедур, що забезпечують координацію економічної діяльності, захист прав власності, підтримку стабільності та ефективності підприємства. Вони формують основу для ухвалення стратегічних рішень, розробки антикризових заходів та забезпечення сталого розвитку підприємств.

Інституціональні механізми є невід'ємною частиною економічної системи підприємства, оскільки вони визначають порядок та правила взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем. Завдяки таким механізмам забезпечується правова захищеність, фінансова стабільність, ринкова адаптація та стійкість підприємства до ризиків. Іншими словами, економічна безпека підприємства забезпечується через інституціональні механізми.

Сучасна наука [7; 8] описує основні напрями застосування інституціональних механізмів забезпечення економічної безпеки підприємств: регуляторний, організаційний, ресурсний та ринковий. Кожен із цих напрямів відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування та розвитку підприємства, мінімізації ризиків та реалізації стратегічних цілей.

Регуляторний компонент інституціональних механізмів зосереджений на дотриманні нормативно-правових актів, стандартів і вимог, що регулюють економічну діяльність підприємств. Регуляторний компонент покладається в основу правової безпеки підприємства, забезпечуючи відповідність його діяльності чинному законодавству та захист від правових ризиків. Використання регуляторних механізмів дозволяє підприємствам уникати санкцій, штрафів та інших негативних наслідків у випадку порушення законодавчих норм.

Організаційний компонент зосереджений на створенні ефективних структур управління, які забезпечують гнучкість та оперативність у прийнятті рішень. Управлінські структури підприємства мають бути адаптивними до змін зовнішнього середовища та здатними швидко реагувати на нові виклики. В рамках організаційного компонента важливим є впровадження систем управління, що спрямовані на оптимізацію внутрішніх процесів, забезпечення чіткої координації між підрозділами та підвищення рівня прозорості в ухваленні рішень.

Ресурсний компонент охоплює формування та управління ресурсним потенціалом підприємства, зокрема: фінансові, трудові, технологічні та інформаційні ресурси. Ресурсний компонент є фундаментальним для забезпечення економічної безпеки, адже саме ефективне управління ресурсами дозволяє підприємству досягати високих результатів та знижувати витрати. Так, фінансові ресурси потребують оптимізації структури капіталу, мінімізації кредитних ризиків та підтримання ліквідності. Трудові ресурси передбачають розвиток кадрового потенціалу, створення ефективних систем мотивації, підвищення кваліфікації працівників та їх залучення до процесу прийняття рішень. Технологічні ресурси передбачають оновлення обладнання, впровадження інноваційних рішень та управління інтелектуальною власністю. Інформаційні ресурси спрямовані на забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, що є критично важливим у сучасних умовах цифрової трансформації.

Ринковий компонент орієнтовано на розробку стратегій адаптації підприємства до змін ринкового середовища, підвищення його конкурентоспроможності та захисту від ринкових загроз. Ринковий компонент передбачає аналіз ринкових тенденцій, оцінку поведінки споживачів, формування цінової та збутової політики підприємства.

Ґрунтуючись на зазначеному вище, в поточному дослідженні пропонується інституціональний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства (рис. 2).

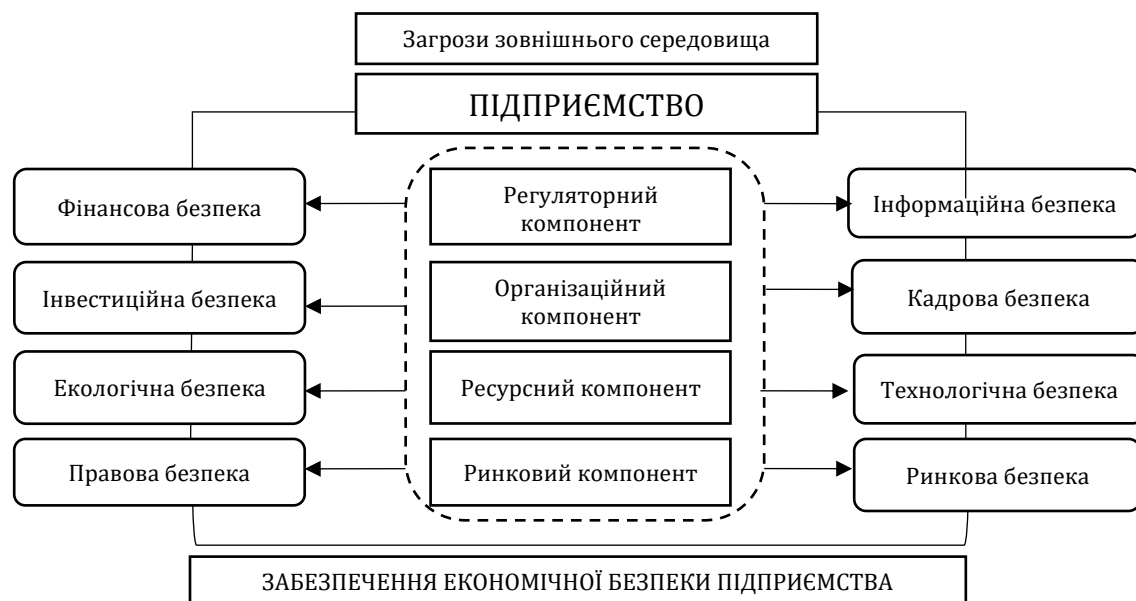

Рис. 2. Інституціональний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства

Джерело: авторська розробка.

Запропонований інституціональний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства є сукупністю правових, фінансових, технологічних, організаційних та інших компонентів що спрямовані на захист підприємства від загроз і ризиків, що виникають у зовнішньому та внутрішньому середовищах підприємства. Метою обґрунтованого механізму є створення стабільного та ефективного управлінського середовища, яке дозволить підприємству безпечно функціонувати, адаптуватися до ринкових змін та забезпечувати сталість розвитку в умовах нестабільної економічної ситуації.

Запропонований інституціональний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства (у порівнянні з існуючими) ґрунтується на комплексному та інтегрованому підході до забезпечення економічної безпеки, що передбачає використання регуляторного, організаційного, ресурсного та ринкового компонентів, кожен з яких відіграє окрему роль, але їх ефективне застосування можливе лише в умовах тісної взаємодії та гармонізації. Так, регуляторний компонент забезпечує правову стабільність і захист інтересів підприємства в рамках законодавства, організаційний компонент відповідає за створення ефективних управлінських структур, ресурсний компонент – за управління ресурсами підприємства, ринковий компонент передбачає підвищення конкурентоспроможності та адаптацію підприємства до

змін на ринку. Інституціональні компоненти забезпечують ефективне управління такими складовими економічної безпеки: фінансовою, інформаційною, екологічною, кадровою, правовою, технологічною, інвестиційною та ринковою. Завдяки цьому підприємство мінімізує можливі загрози та використовуватиме нові можливості для зростання та стабільного розвитку. Результатом ефективного застосування комплексного інституціонального механізму виступає забезпечення всебічної економічної безпеки, що дозволяє підприємству бути стійким до конкурентного середовища, адаптуватися до зовнішніх змін та досягати поставлених стратегічних цілей в довгостроковій перспективі.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Економічна безпека підприємства виступає запорукою його стабільного функціонування та розвитку в умовах сучасної динамічної економіки. Вона охоплює різноманітні аспекти діяльності підприємства, зокрема фінансову, інформаційну, екологічну, кадрову, правову, технологічну, інвестиційну та ринкову. Складові економічної безпеки взаємопов'язані та створюють комплексну систему захисту підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Особливе значення у забезпеченні економічної безпеки підприємства відіграють інституціональні механізми, які являють собою сукупність формальних та неформальних правил, норм, інструментів та процедур. Такі механізми виступають основою для створення ефективної системи управління, яка дозволяє не лише мінімізувати ризики, а й забезпечувати адаптацію підприємства до змін у зовнішньому середовищі, оптимізацію внутрішніх процесів та підтримку стабільності роботи. Запропонований у статті інституціональний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства через регуляторний, організаційний, ресурсний та ринковий компоненти дозволяє комплексно підходити до мінімізації ризиків та підвищення ефективності діяльності. Його впровадження забезпечить підприємству стійкість до ринкових змін та дозволить досягати стратегічних цілей.

Література

1. Штангрет А. М., Пушак Г. І. Потенціал забезпечення економічної безпеки підприємства: теоретичні аспекти. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. №3. С. 127–129.
2. Хринюк О. С., Корчовна М. Р. Система забезпечення економічної безпеки підприємства: основні елементи. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3927>.
3. Зайченко В.В., Коваленко С.В. Економічна безпека підприємства: сутність та основні складові. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2013. Вип. 23. с. 410-414.
4. Чорна О. Ю. Основні функціональні складові економічної безпеки інтегрованої промислової структури. *Вісник Східноукраїнського Національного Університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6 (230). С. 187-193.
5. Ткачук Г.О. Складники економічної безпеки підприємства: важливий науковий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 8. С. 39-45.
6. Фісуненко, П. А. Забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, принципи, функції, методи, засоби. *Економічний простір*. 2019. Вип. 152, С. 176-203. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/152-15>.
7. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. Львів: Арал, 2008. 384с.
8. Теоретико-методологічні засади розвитку фінансової системи України на основі інноваційно-інвестиційних стратегій: колективна монографія /За заг. ред. Н. О. Слободянюк. Кривий Ріг: Дон НУЕТ, 2020. 208 с.

References

1. Shtangret, A. M., & Pushak, H. I. (2014). Potentsial zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: teoretychni aspekty [Potential for ensuring enterprise economic security: Theoretical aspects]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 3, pp. 127–129.
2. Khryniuk, O. S., & Korchovna, M. R. (2015). Systema zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: osnovni elementy [System for ensuring enterprise economic security: Main elements]. *Efektivna ekonomika*, no. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3927>.
3. Zaichenko, V. V., & Kovalenko, S. V. (2013). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta osnovni skladovi [Economic security of the enterprise: Essence and main components]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, issue 23, pp. 410–414.
4. Chorna, O. Yu. (2016). Osnovni funktsionalni skladovi ekonomichnoi bezpeky intehrovanoi promyslovoi struktury [Main functional components of economic security of an integrated industrial structure]. *Visnyk Shkhidnoukrainskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Volodymyra Dalia*, no. 6 (230), pp. 187–193.
5. Tkachuk, H. O. (2020). Skladnyky ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: vazhlyvyi naukovyi aspekt [Components of enterprise economic security: An important scientific aspect]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, issue 8, pp. 39–45.
6. Fisunenko, P. A. (2019). Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: sutnist, pryntsypy, funksi, metody, zasoby [Ensuring enterprise economic security: Essence, principles, functions, methods, tools]. *Ekonomichnyi prostir [Economic Space]*, issue 152, pp.176–203. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/152-15>
7. Vasylytsiv, T. H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia [Economic security of Ukrainian entrepreneurship: Strategy and strengthening mechanisms]*. Lviv: Aral.
8. Slobodyaniuk, N. O. (Ed.). (2020). *Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku finansovoi systemy Ukrainy na osnovi innovatsiino-investytsiinykh stratehii [Theoretical and methodological principles of developing Ukraine's financial system based on innovation and investment strategies]*. Kryvyi Rih: Don NUET.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2024 р.